

Toimetaja veerg

Päivi Märjamaa,
toimetaja

Ei möödu päevagi, kui meedia ei tulista meid uute faktidega majanduskriisist. Koondamised, pankrot, säästueelarve on mõisted, mis kuuluvad inimeste igapäevakõnelustesse, tuues kaasa stressi ja ärevust.

Kohaliku lehe veergudel kiputakse muidugi rääkima ikka ilusatest asjadest. Kirjutatakse, kus käidi ja mida tehti, keda õnnitleti ja kellel sünnipäev. Mured ja kriisid on südames ja koduseinte vahel peidus. Vaevavad kütte- ja elektri hinnatõusud, soiku jäänud kinnisvaratehingud, toidu- ja tarbekaupade kallinemine on osake igapäevamuredest, mis kuuluvad vaikiva kokkuleppena argipäeva.

Seda meeldivam on kuulda, et koduvalla rahvas käib jõudsalt ekskursioonidel, reisiridel, inimestest hoolitakse, neid märgatakse ja korraldatakse neile üritusi, kultuuri tegemise jaoks jätkub huvi, koolimajas on algamas remont, prügimajandus saab joone peale, uus arengukava on peaaegu valmis, inimesed teevad tööd ja pakuvad teenuseid ning maantee on saanud asfaldist katte.

Puhja vald pole tõenäoliselt mingi murevaba tsoon, aga hea on vahelgi teada, et inimene on tähtsam kui raha.

*Vallavanem õnnitleb Tartumaa aasta õpetajat.
Foto autor Heiki Rokka.*

Vallavalitsus kutsus õpetajad kohvile...

Päivi Märjamaa,
õpetaja

Puhja Vallavalitsus kordas sel sügisel ammust tava kutsuda koduvalla haridustöötajad õpetajate päeva puhul ühisele koosviibimisele seltsimaja katuse alla.

03. oktoobril, vahetult enne kalendri järgset õpetajate päeva, ootas Puhja Vallavalitsus kooli- ja lasteaiaõpetajaid seltsimajja, et seltsis rõhutada õpetajaameti väärtuslikkust ja lahutada pidupäevale kohaselt meelt.

Avasõnade asemel said suu lauluks avada Ülenurme laulustuudio noored lauljad. Staaride kasvulavana tuntust kogunud laulustuudio ja nende karismaatiline juhendaja Ursel Oja andsid uhke, mitmekülgse repertuaarivalikuga kontserdi. Meelitavate ja loodetavasti õigetenä kolmasid ühe noore mehe sõnad laulude vahel: „Inimesele on tähtsad ning jäävad eluks ajaks meelde kolm inimest: ema, isa ja õpetaja!“

Puhja vallavanem hr Vahur Jaakma ei lasknud laulust tekkinud pidulikkusel vaibuda ning õnnitles saalisviibijaid ametialaselt olulise tähtpäeva puhul, põimides pidupäevakõne osavalt kõikide õpetajate kõrvu paitava teemaga koolimaja remondist.

Ühisteles õnnesoovidele lisaks sai personaalse tunnustuse ja lilled **2008. aasta Tartumaa aasta õpetaja pr Silja Lipping**. Tegelikult teavad vaid kolleegid, kui suur väärtus on nimetatud tiitlil ühe õpetaja ametialases karjääris, kui palju on olnud tööd, edu, loobumisi, lootust ja lootusetust ses ametis. Palju õnne, Silja!

Kohalik võim ja haridus on tegelikult väga tihedalt seotud, paraku igapäevaelus oma tööde tähtsuses ja tegemiste pakilisuses väga eraldunud. Seltsimaja toel ja vallavalitsuse algatusel toimunud üritus on suhtekorralduslikult oluline samm, mis muudab kohaliku elu ilusamaks.

Volikogu istungilt

Viive Paltser,
vallasekretär

Volikogu puhkustejärgne esimene istung toimus 30. septembril. Istungist võttis osa 10 volikogu liiget, puudusid Jaan Naarits, Aivi Pukki ja Anneli Uiboupin.

Enne päevakorra juurde asumist oli volikogu esimees Enn Pokkil ja vallavanem Vahur Jaakmal austav ja meeldiv ülesanne õnnitleda eelmise õppeaasta eduka- maid üliõpilasi, kes pälvisid valla tänukirja ja rahalise preemia. Väljavalituteks osutusid Darja Matt, Kerli Käiro ja Veiko Klemmer.

Istungi töö algas vallavanem Vahur Jaakma informatsiooniga vallavalitsuse suvistest tegevustest:

1. Info ASist Emajõe Veevärk:

- Puurkaevude hanke osas esitatud vaie;
- Torustike II hanke vaide aeg saab 1. okt läbi;
- Reoveepuhastite hange on KIKis kooskõlastamisel;
- Torustike III hange ettevalmistamisel;
- Teha ühine ettepanek Sangla Turvas AS-le Puhja torustike võõrandamiseks vallale.

2. Viljandi mnt remondist:

- Ehitusega seotud ümbersõidud on kahjustanud kohalikke riigi ja valla kruusateid; Ehitaja ja tellijaga olemas kokkulepe teede korrastamiseks ja vajadusel täiendavaks kruusa pealeveoks;
- Lahendamisel on probleemid seoses kooli parklaga.

3. Paigaldasime **maakonna ja valla välikaardid** Kaimi ja Puhja seltsimaja parklasesse.

4. Valla delegatsioon (Heiki Rokka, Liilia Nõmmik, Karita Kirbits, Milvi Sepp, Juhhan Pruusapuu ja Vahur Jaakma) külastas 8.–10. augustini **Kuhmoise sõprusvalda Soomes**. Taastati vahepeal unarusse jäänud sõprussidemed. Lepiti kokku, et arutatakse edaspidist kollektiivide, eriti noorterühmade, vahetust.

14.–17. mail 2009 toimuvad Soome päevad Tartus. Korraldavad Soome saatkond ja Soome Instituut. Plaan on kutsuda kuhmoislased sel ajal meie valda vastukülaskäigule.

5. **Puhja õppe- ja vabaajakeskuse** rekonstrueerimise I etapp on lõpetatud. PRIA toetus 0,9 miljonit krooni, omaosalus 266 tuhat krooni.

6. Rämsi külas maja nr 23 sotsiaalkorte-

rite remont on lõpetatud.

7. Käivitatus riiklik **Hajaasustuse veeprogramm 2008–2011** (nn Kaevuprogramm).

Komisjonile laekus 6 avaldust, hindamisel kvalifitseerusid 4 taotlust (2 puurkaevu rajamist, 1 salvkaevu rajamine ja 1 salvkaevu puhastamine + seadmete ost) kokku toetussummaga 200 tuh kr (66%), millele lisandub 34% taotlejate omaosalust.

8. **Valla bussiring** jätkas alates 2. septembrist teisipäeviti ja neljapäeviti sõite oma tavapärase graafiku alusel.

9. 13. septembril toimus Puhja kirikus **Käsu Hansu** itkulaulu 300. aastapäevale pühendatud kontsert-aktus. Seltsimajas oli üles pandud vallateemaline fotonäitus ja esilinastati amatöörfilmi 20 aasta tagustest sündmustest.

10. **Sangla Turvas AS esitas taotluse soojusenergia piirhinna kehtestamiseks:**

- Praegune soojuse MWh hind – 424.80 krooni
- Taotletav soojuse MWh hind – 938.04 krooni, hinnatõus 2,2 korda
- Oleme pöördunud mitmete ekspertide poole nõustamise saamiseks
- Aleviku soojamõõtjad vajavad taotlemist/väljavahetamist koostöös soojamüüjaga
- Lepingud tuleb kaasajastada (praegune 1995.a) koostöös soojamüüjaga

11. 10. septembril toimus **eakate huvireis** Ida-Virumaale.

12. Lõpetatud on **Puhja lasteaia otsa-seinte soojustamine**. Kogumaksumus 390 tuhat krooni, millest hasartmängumaksu komisjoni toetus oli 330 tuhat krooni (vald 60 tuhat krooni).

13. Valmis **Puhja aleviku laste mänguväljak** ja **piirdeaed**. Väljak maksis 152 tuhat krooni, sellest PRIA toetus 136 tuhat krooni (vald 16 tuhat krooni) ja piirdeaed 35 tuhat krooni, sellest KOPi toetus 25 tuhat krooni (vald 10 tuhat krooni).

14. Puhja raamatukogus oli veeavarii. Viga seisnes ebakvaliteetses toruühenduses. Ehitaja võttis süü omaks ja korvas kahju täies ulatuses (II korruse parkett, riiulid, teeninduslett, siseviimistlus, kontorikombain, raamatud).

15. Uus valla buss saabub oktoobri lõpus.

16. Puhja valla **Arengukava** on valmis avalikuks aruteluks. AK pannakse üles 3.oktoobril valla kodulehele ja ametlik **avaliku arutelu periood** algab 3. oktoob-

rist 2008. Perioodi pikkus on 3 nädalat.

17. Üldplaneeringu ja KSH ajakava:

- KSH aruande heakskiitmine (avalik arutelu oli 27. august, saadetud keskkonnateenistusele 5. septembril, menetlemise aeg max 30 päeva)
- ÜP seletuskirja ja kaardi täiendamine (KSH aruandes toodud ettepanekud **september-oktoober**)
- ÜP kooskõlastamine (naabervallad jt) **oktoober**
- ÜP avalik väljapanek ja avalik arutelu (4 nädalat) **detsember-jaanuar**
- ÜP kehtestamine **jaanuar**

Volikogu võttis vallavanema poolt esitatud informatsiooni teadmiseks.

Seejärel toimus pikem arutelu Puhja Gümnaasiumi hoone rekonstrueerimisega seonduvas küsimuses. Kooli remondiks saadi 23 miljonit krooni Koit-kava raames. Valla osalus saab olema ca 4 miljonit krooni. Praegu käivad töökoosolekud riigihanke dokumentide koostamiseks ja varem koostatud ehitusprojekti korrigeerimiseks. Vallavanema ettekanne täiendas kooli direktor Heiki Rokka, kes tutvustas varasemat projekti lähemalt. Uus korrigeeritud projekt peaks valmima veebruariks 2009 ning siis selgub ka ehituse lõplik hind. Ehitust saab alustada tõenäoliselt juunis 2009. Valla huvi kooli edasiseks jätkusuutlikuse tagamiseks on teha kool maksimaalselt korda.

Vähem oluline ei olnud ka informatsioon Puhja aleviku soojamajanduse olukorra ja selle edasise perspektiivi kohta. Vallavalitsus on saanud Sangla Turvas AS-ilt taotluse mitmekordseks soojahinna tõstmiseks, kuid taoline hinnatõus ei ole soojatarbijatele talutav. Käivad tõsised läbirääkimised tehase juhtkonnaga, kes ei taha siiski taganeda oma taotlusest ja ei ole eriti koostööaldis. Vallavalitsuse on seisukohal, et kokku saab leppida ainult mõistlikus hinnatõus. Oluline on kokku leppida ka paindlikus küttes, mis ei ole rangelt kütteperioodiga piiritletud. Normaalse ei ole olnud ka olukord, kus sooja vett ei ole tarbijatele tagatud aastas ca viie kuu jooksul. Kõik see tekitab klientides rahulolematuse ja pahameele vallavalitsuse aadressil. Vallavalitsus on asunud leidma lahendusi olukorra normaliseerimiseks ja kindlustunde saamiseks teistelt soojatootjatelt.

Maanõunik Eda Vihandil oli istungile ette valmistatud otsuseprojektid maa küsimustes. **Vastu võeti otsused:**

- 1) otsus nr 34 Ktastriüksuste sihtotstarvete määramine Puhja vallas Tartu - Viljandi - Kilingi-Nõmme maantee-ga nr 92 piirnevate kinnistute jagamisel (kokku 49 kinnistu osas);
- 2) otsus nr 35 Katastriüksuse sihtotstarbe määramine Vihavu külas Puhja Ettevõtete OÜ poolt kasutusvaldusesse taotletavale maale Pk-4;
- 3) otsus nr 36 Katastriüksuse sihtotstar-

- be määramine Mäeselja külas Sooserva kinnistu jagamisel;
- 4) otsus nr 37 Katastriüksuse sihtotstarbe määramine Tännassilma külas Väljakaubi kinnistu jagamisel;
- 5) otsus nr 38 Katastriüksuse sihtotstarbe muutmine Kaimi külas Kavilda kinnistul;
- 6) otsus nr 39 Ulila Keskuse hoonetealuse maa munitsipaalomandisse taotlemine;
- 7) otsus nr 40 Ulila keskuse pargialuse maa munitsipaalomandisse taotlemine.

Volikogu võttis vastu määruse nr 9 Puhja valla korraldatud jäätmeveo rakendamise korra kohta.

Kinnitati ka Puhja Lasteaia Pääsusilmuus põhimäärus, mis viidi vastavusse Koolieelse lasteasutuse seadusega. Kõikide otsuste ja määrustega on võimalik tutvuda valla kodulehe vahendusel (www.puhja.ee).

Järgmine volikogu istung toimub 29. oktoobril.

Puhja valla arengukava aastateks 2008–2021 eelnõu avalik väljapanek

*Raido Kutsar,
majandusnõunik*

Valminud on Puhja valla arengukava aastateks 2008–2021 eelnõu ning suunatud avalikule väljapanekule ajavahemikul 03.10.–27.10.2008.

Avaliku väljapaneku kestel on kõigil valla elanikel võimalus esitada arengukava eelnõu kohta ettepanekuid, vastuväiteid ja küsimusi kirjalikult kuni 27.10.2008. a. Puhja Vallavalitsusele posti teel (Reku tee 3, Puhja alevik 61301 Tartumaa) või e-postile (raido@puhja.ee). Kõik ettepanekud vaadatakse läbi ning

võetakse arvesse juhul kui nad langevad kokku valla üldiste ja avalike huvidega. Arengukava eelnõu on kättesaadav Puhja valla kodulehelt (www.puhja.ee).

Arengukava on omavalitsusüksuse pika- ja lühiajalise arengu eesmärgede määratlev ja nende elluviimise võimalusi kavandav dokument, mis tasakaalustatult arvestab majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise keskkonna ning looduskeskkonna arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi ning on aluseks erinevate eluvaldkondade arengu integreerimisele ja koordineerimisele.

Uuendatud arengukava on valla terri-

tooriumil elavate ja vallaga tihedalt seotud inimeste kokkulepe eesmärkidest, mis määravad ära arengu põhisuunad ja prioriteedid. Arengukava peamine eesmärk on valla elu kujundamine vallaelanikele soovitud suunas, kasutades valla piiratud vahendeid läbimõeldult ja sihipäraselt ning aidates leida juurde uusi vahendeid.

Kvaliteetne elukeskkond, ettevõtete ja avaliku sektori aktiivne koostöö ning kogukonnasisesed sidemed võimaldavad meil soovitu ellu rakendada.

Muudatus puudega inimestele toetuste määramisel

*Milvi Sepp,
sotsiaalnõunik*

Alates 1. oktoobrist jõustus muudatus, mis puudutab puudega tööealise inimese puude raskusastme ja sotsiaaltoetuste määramist ning püsiva töövõimetuse tuvastamise korda.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetusi makstakse kõigile Eesti elanikele, kui neil on tuvastatud lisakulutusi põhjustav keskmine, raske või sügav puue. Seni määrati tööealisele inimesele puude raskusaste lähtuvalt kõrvalabi vajadusest ning kõik ühesuguse puude raskusastmega tööealised inimesed said ühesugust sotsiaaltoetust. Toetused tööealistele on hetkel: keskmine puue 260 krooni, raske puue 520 krooni ja sügav puue 840 krooni kuus.

Uue korra järgi määratakse puudega

täiskasvanu toetus lähtuvalt puudest tingitud lisakuludest. Toetuse suurus ei sõltu puude raskusastmest. Tööealisele puudega inimesele määratakse toetus, mis jääb sel aastal 260 ja 840 krooni vahele.

Puude raskusastme määramisel tuleb pöörduda pensioniametisse ning täita ekspertiisitaotluse vorm. Ekspertiisitaotluse vorm on nüüd mahukam ja üksikasjalikum. Taotluse täitmisel aitab pensioniameti klienditeenindaja. Uut korda rakendatakse ekspertiiside puhul, mida taotletakse alates 1.oktoobrist. Tööealistele isikutele, kellele on puude raskusaste tuvastatud enne 1. oktoobrit, jätkatakse toetuse määramist endises suuruses määratud tähtaja lõpuni.

Ka püsiva töövõimetuse taotlemiseks tuleb 1.oktoobrist pöörduda pensioniametisse ja mitte enam arsti poole. Siiski tuleb tähelepanu pöörata sellele, et vii-

masest arsti külastusest ei tohi olla möödas rohkem kui kolm kuud, vanemate andmete korral ei saa püsivat töövõimetust tuvastada.

Puudega laste ja puudega vanaduspensioniealiste inimeste puude raskusastme tuvastamise ja sotsiaaltoetuste määramise korras muutusi ei ole. Puudega lapse toetust makstakse kuni 16-aastasele puudega lapsele puudest tingitud lisakulude hüvitamiseks ja rehabilitatsiooniplaanis ettenähtud tegevusteks. Keskmise puudega lapse toetus on 1080 krooni ning raske ja sügava puudega lapse toetus 1260 krooni kuus. Puudega vanaduspensioniealise inimese toetust saavad vanaduspensioniiikka jõudnud puudega inimesed. 2008. aastal on see keskmise puude korral 200 krooni, raske puude korral 420 krooni ja sügava puude korral 640 krooni kuus.

Käsu Hansust ja Puhja kirikust

Tiit Kuusemaa,
Puhja koguduse diakon

Laupäeval, 13. septembril, leidis Puhja Püha Dionysiuse kirikus aset üks eriskummaline sündmus, mille nimetamiseks ei ole eesti keeles veel olemas sõna. Seal loeti Piiblit, palvetati, lauldi, mängiti pilli, kuulati loengut ja loeti luulet. Tegijateks kohalik rahvas koolipoistest vallavanemani, Weekend Guitar Trio, Dionysiuse-Omnimuse projektikoor ja pastor loci. Kulisside taga varjus teotses Puhja Seltsimaja juhataja Kaja Udso, tänu kelle ärgitusele kirjeldatav sündmus üldse alguse sai.

Peategelaseks selle kirju-mirju ürituse sees oli üks Puhja kandi mees, köster **Hans Käsk**, kes elas ja tegutses maarahva jaoks kõige kriitilisemal ajalooperioodil – Põhjasõja aegu. Seda meest võiks rahumeeli nimetada meie rahva Nutulaulikuks (täpselt samuti nagu prohvet Jeremia kirjutas oma Nutulaulu Jeruusalemma hävitamise järel Piiblrämatusse). Tema sulest pärineb itkulaul „Oh ma vaene Tarto liin”. See on muide üldse esimene teadaolev luuletus eestlaselt. Kirjutatud täpselt 300 aastat tagasi, mil vene sõjavägi tsaar Peeter I käsul Tartu linna kihvunnikuks muutis ja suure osa linnarahvast Venemaale ära viis. Muide, kaks aastat enne seda kohutavat sündmust hukkasid vene okupandid Tartu linna värvate taga salakuulamises süüdistatud estofiilist pastori **Adrian Virginiuse**, – Hans Käsu isikliku õpetaja ja mentori. Viimane on tuntud eeskätt Uue Testamendi, Väikese Katekismuse ning Laulu- ja Palveraamatu ümberpanijana Lõuna-Eesti murdesse. Noist karmidest aegadest pärinevad mälestused, kuidas kohalik köster koos pastor **Könik Kõniksoniga** korraldasid mõni aasta varem mässu rootsi sõdurite vastu, kes tulid maameestelt heinu rekvireerima (riskisid oma eluga talumeeste pudulohuste ninaesise nimel!). Hans Käsk oli üks kõva mees ja tugev isiksus, kes sisuliselt teenis Puhja (Kavilda) kogudust sellal, kui üks saksa soost pastor läks ja teine tuli. Matsisoost köstrina pidi ta olema rahvale autoriteediks ja ka vahemeheks kange keelega kirikhärra vahel.

Peeter Olesk oma ettekandes avardas arusaama Käsu-Hansu ajaloolisest tähtsusest: tegu oli mitte ainult esimese

eesti soost poeediga, vaid ühtlasi ka ajalookirjutajaga, kelle vahetud tunnistused omast ajast olid väga hinnalised iseäranis selle taustal, et nood saatuslikud aastad on üpris hõredalt dokumenteeritud. Olesk rõhutas, et Hans Käsu näol ei olnud tegu lihtsalt kaeblejaga lokaalse õnnetuse kontekstis, vaid see mees tajus Tartu tragöödiat üle-Eestilises kontekstis ning asetus ühtlasi Hoiataja ja Õpetaja rolli vaimulikul tasandil. Olesk avaldas tänu Puhja rahvale, kes nii koloriitset meest meie ajaloos ei ole tepts unustanud ja tema mälestuseks nii suure ettevõtmise korraldanud.

Peeter Olesk ajaloolist ülevaadet tegemas. Foto Tiit Kuusemaa.

Pärast konverentsiosa esitasid Puhja kandi ärksamad tegijad läbilõikena rahvast sealsamas kirikus nutulaulu „Oh ma vaene Tarto liin”. Ettekandjateks oli hulk inimesi läbilõikena Puhja valla rahvast kõige erinevama taustaga, n-ö. seinast seinast:

Tiit Kuusemaa – Puhja kiriku diakon;
Vahur Jaakma – Puhja vallavanem;
Enn Pokk – Puhja valla volikogu esimees, spordiseltsi Strohh ja tantsuseltsi Opsal juhatuses liige;
Ingrid Pokk – aktiivne isetegevuslane;
Kaarel Tuvike – Puhja vallavolikogu aseesimees, teada-tuntud naljamees ja tsereemoniameister;
Kaja Udso – Puhja Seltsimaja juhataja, aktiivne isetegevuslane;
Katri Udso – Puhja Gümnaasiumi vilistlane, noorsootöö üliõpilane;
Linda Gottlob – Puhja Gümnaasiumi kauaaegne õpetaja ja raamatukoguhoidja;
Ülle Närska – Puhja Gümnaasiumi õpetaja ja kodutütarde juht, aktiivne isetege-

vuslane;

Lea Järv – Puhja gümnaasiumi huvijuht, aktiivne isetegevuslane;
Siret Podar – Puhja gümnaasiumi vilistlane, aktiivne isetegevuslane;
Triin Pall – Puhja lasteaed Pääsusilm muusikakasvataja, seltsimaja isetegevuslane ja ringijuht;
Marje Norman – Puhja lasteaia Pääsusilm õpetaja, Puhja Maanaiste Seltsi juhatuses liige;
Aarne Salo – Kaitseliidu tegelane, isetegevuslane, mitmendat põlve puhjalane;
Kaido Mürsepp – Puhja Gümnaasiumi õpilane;
Kaupo Mürsepp – Puhja Gümnaasiumi õpilane.

Seejärel meenutas **Urmas Salo** kahekümne aasta taguseid sündmusi, mil tema isa, toonase külanõukogu esimehe **Osvald Salo** ja siinse muinsuskaitseklubi eestvõttel paigaldati Puhja kiriku juurde mälestuskivi eelmainitud suurmeeste Virginiuse ja Käsu mälestuseks ning taastati ühtlasi kohalik Vabadussõja mälestussammas.

Kogu seda mälestusüritust raamistas muusika: alguses laulsid omakandi kirikumuusikud **Miina-Liisa Kuusemaa**, **Käri Toomeose**, **Meelis Roosaare** ja **Eveli Pruuliga** eesotsas ning lõpus mängis eelmainitud WGT – sedapuhku ilma laulja **Kadri Hundita**, kes õnnetuseks just selleks ajaks oma hääle ära kaotas.

Weekend Guitar Trio. Foto autor Tiit Kuusemaa.

Robert Jürjendal, **Tõnis Leemets** ja **Mart Soo** oma imeliste traadipillide ja elektrooniliste vidinatega said võimaluse seda enam esile tõusta ja lummata kuulajaid vaimuliku rahvalaulu viisidega, mis kahtlemata olid armsad ja rahvalähedased juba Käsu Hansu aegadelgi.

Liikluskasvatus Puhja Lasteaias

Lea End-Kärmas,
Puhja Lasteaia tervishoiutöötaja

Liikluskasvatus on õppe- ja kasvatusgevuse väga tähtis osa. Lasteaias liikluse õpetamisel on aluseks võetud riiklik õppekava ja lasteaia õppekava.

Liikluskasvatuse eesmärgiks on kujundada ohutu liiklemise harjumused, tutvustada lihtsamaid liiklusreegleid, õpetada lapsi aru saama kuidas tekivad ohtlikud olukorrad ja kuidas neid ära hoida.

Kuidas toimub liikluskasvatus Puhja Lasteaias?

Lasteaias on liiklusvaibad, erinevad liiklusalased mänguasjad, lauamängud, videofilmid, liiklusemärgid. Õuealal on olemas liiklusväljak, mille saime tänu SEB Ühispanega Elukindlustuse rahalisele toetusele, oleme ostnud ka helkurvestid nii lastele ja ka täiskasvanutele. Lisaks sellele on lasteaia kodukorras kirjas, et kõik lapsed, kes sõidavad kahe rattalise jalgrattaga, kannavad jalgrattakiivrit. Seda ka päris edukalt tehakse.

Liikluskasvatust õpetades püüame seda lõimida kõikide õppe- ja kasvatusgevustega. Teemad liikluskasvatuseks koostavad õpetajad arvestades laste vanust ja lasteaia asukohta. Lastega toimuvad vestlused, raamatute vaatamised ja lugemised, jutustamine, filmide vaatamine, mängud liiklusvaibal ja õue liiklusväljakul.

Alates 2003. aastast oleme korraldanud lasteaias ka liiklusnädalaid ja -päevi. Esimestel aastatel tuli meile appi ka Puhja valla konstaabel Alik Säde, kes tutvustas meile lihtsamaid liiklusreegleid, rääkis liikluspolitsei tööst ja näitas meile politsei-autot ka seestpoolt.

Kolmel viimasel aastal aga oleme saanud kasutada ka noorsoopolitsei abi, kes on lastega läbiviinud vestlusi liiklusest, vaadanud liiklusalaseid filme ja selgitanud nende sisu. Kahel viimasel aastal on olnud liiklusnädalal ja -päeval oma kindel teema. 2007. aastal oli teemaks ohutu jalgrattasõit ja jalgrattakiiver. Sellel aastal aga liiklemine maanteel. Põhjus selles, et toimub Tartu–Viljandi maantee rekonstrueerimine ja kergsõidutee ehitamine. Selle sügisese liikluspäeva eesmärk oligi lastele tutvustada jalakäijate liiklusreegleid, õppida ületama ohutult sõiduteed, õpetada vältima ohuolukordi ja tutvustada liikluspolitsei tööd.

Appi tulid meile Elva Politseipiirkonna konstaablid, noorsoopolitseinik ja Lövi Leo. Alustasime vestlusega lasteaia liiklusväljakul, kus Lövi Leo ja noorsoopolitseinik tutvustasid meile reegleid, kuidas liigelda sõidu- ja kõnniteel. Edasi alustasimegi õppekäiku, kus Lövi Leo ja politseiniku valvsa silma all õppisime ohutult ületama sõiduteed. Lapsed olid tähelepanelikud ja tublid. Lövi Leo oli laste teadmiste ja oskustega väga rahul. Lasteaia noorimad lapsed, kes veel õppekäikudel õue alalt väljas ei käia, said koos politseionudega vaadata politseiautot nii seest kui väljas poolt. Julgemad said politseiautosse ronida ja signaali lasta.

Puhja Lasteaia liikluskasvatuse kogemust käisid septembri lõpus uudistamas ka liiklusohutusspetsialistid kõigist maakondadest. Lisaks lasteaiale said sõna ka Puhja kooli ja valla esindajad. Koostöö ja ühised eesmärgid on märksõnad, mis kindlasti aitavad parandada ka meie aleviku liikluskultuuri ning muuta ohutumaks liiklemist nii jalakäijatel kui autojuhtidel.

Uuel kergliiklusteel on 5–6-aastased lapsed.

Stopp! Enne peatu ja siis ületa sõidutee!

Õppekäiku alustab vanem rühm.

Laste- ja peretöö tõhustamine Puhja vallas

Õie Männik, valla lastekaitsetöötaja
Karoly Kaljuvee, Puhja Gümnaasiumi psühholoog

Esmaspäeval, 22. septembril kogunesid vallamaja 2. korrusele oma esimesele koosolekule Puhja valla laste- ja peretöö võrgustiku liikmed. Kõne all oleva tugivõrgustiku moodustamist alustati 2007. a. sügisel ning esimesel koosviibimisel arutleti laste ja perede olukorra üle Puhja vallas, keskenduti tööeesmärkide püstitamisele ning kohustuste võtmisele. Mis võrgustikuga on tegemist, miks selle moodustamist ning tööleseedmist meile, Puhja valla elanikele vaja peaks olema ning kuidas saaks iga vallakodanik abiks olla abivajajani jõudmisel, sellest kõigest tahamegi rääkida käesolevas artiklis.

Alustada võiks sellest, missugused tegevused kuuluvad laste- ja peretöö valdkonda. See on üpriski tavaline, teisalt aga ka küllaltki keeruline, laste ja/või peredega töötamine. Märkamise, juhendamine, nõustamine, suunamine, toetamine, toetuste või soodustuste tegemine jms. töö, millega tegelevad väga erinevate elualade esindajad, näiteks perearstid ja -õed, sotsiaaltöötajad, koolide direktorid, õpetajad, psühholoogid, noorsootöötajad, korraaitsjad ja paljud teised spetsialistid, praktikud. Kui räägitakse lapsest ja tema probleemist, mõeldakse samas ka tema perele ning vajalikule abistamise vormile. Meeldib see meile või mitte, kuid ikka on nii, et kui lapsel on probleem, viitab see, kas siis vähemal või rohkemal määral probleemile tema kodus. Tegeledes lapse probleemiga, on vaja parendada ka seda keskkonda, milles laps elab – perekonda.

Meie võrgustiku eestvedajaks on lastekaitsetöötaja. Võiks küsida, kelle või mille eest on vaja lapsi kaitsta? Kas loodusõnnetuste, ühiskonna, vägivaldsete, naabrite, kaaslaste või vanemate eneste eest? Lapsi kaitstes mõtleme eeskätt sellele, mida lapsed vajavad. **Lapsed ise räägivad, et nad vajavad liisaks täiskõhule, soojale toale ja pehmele voodile vahetevahel lihtsalt sõbralikku keskkonda, mõistmist, toetust, juhendamist, vajadusel abi jms. See tähendab- VÄGA LIHTSAID ASJU.** Meie praktikute kohus on jälgida ning aidata, et need lihtsad asjad oleksid igal lapsel olemas!

Ühiskonnas toimuvad muutused mõjutavad meie endi turvalisuse tunnet, üha enam saab selgeks, et miski ei ole enam lõpuni kindel. Suutmatus kontrollida asjade kulgu nõrgestab meid seestpoolt ning muudab probleemidele vastuvõtlikumaks. Probleemide ja murede hulk ei kahane vaid pigem kasvab üha, olgu nendeks kas töökaotus, suhte probleemid, tervisehäädad või lapse lihtsad/keerulised mured.

Laste ja peretöö võrgustik on loodud selleks, et rohkem märgata probleemseid lapsi ja peresid, abistada neid ise või suunata abi saama. Võrgustikutöö on organiseeritud tegevus, kus erinevad spetsialistid tegelevad üksikjuhtumitega ning teevad omavahel ka koostööd. Vajalik on see koostöö selleks, et

abi jõuaks abivajajani, oleks sõltuvalt probleemist mitmekülgne ning abi osutamine ei takerduks ühe spetsialisti suutmata taha, probleemiga tegelemisel. See hoiab samas praktikuid tööde kuhjumise eest ja kuna võrgustikutöös on oluline aruandmise süsteem, ei saa juhtuda, et probleemiga tegelemine jääks hooletusse või ununeks sootuks.

Võrgustikku kuulumine on vabatahtlik ning töö eest keegi eraldi tasu ei saa. Igapäevaselt tegeletakse abivajajatega individuaalselt ning sisuliselt tehakse seda sama tööd, mida senigi tehtud. Võrgustikutöö erisus avaldub selles, et siia kuuluvad inimesed erinevatest Puhja valla asutustest: vallast, lasteaiast, koolist ja perearstikeskusest. See tähendab ka, et kui vallaelanik näeb või aimab probleemi, võib ta oma kahtlustest teada anda ükskõik millises asutuses töötavale võrgustikulilile. **Oluline on samuti konfidentsiaalsuse koht meie töös, teataja võib jääda soovi korral anonüümseks, samuti ei avaldata kõrvalistele isikutele (st. inimene, kes konkreetse probleemiga ei tegele) konfidentsiaalset informatsiooni.**

Hea valla elanik!

Kaudselt teeme me igäiüks märkamise ja abistamise tööd, sest iga inimese kohus on märgata abivajajat. Kui Sul on kahtlus või kindel teadmine, et see, mida näed/oled näinud, kahjustab kellegi enesemääramise õigust, st. keegi käitub kellegi suhtes vägivaldselt, ole hooliv ning teata sellest ühele kuuest laste- ja peretööga tegeleva võrgustiku liikmest:

- 1) võrgustiku koordinaator – lastekaitsetöötaja Õie Männik, tel. 7300647, mob. 5142638, oie@puhja.ee
- 2) sotsiaalnõunik Milvi Sepp, tel. 7300646, mob. 5154872, milvi@puhja.ee
- 3) lasteaiatervishoiutöötaja Lea End-Kärmas, tel. 7451205
- 4) koolipsühholoog Karoly Kaljuvee, mob. 5257649, karolykaljuvee@hotmail.com
- 5) pereõde Asse Reial, tel. 7451242, mob. 56242774, asse.reial@gmail.com
- 6) konstaabel Alik Säde, mob. 5154872, alik@puhja.ee

Elu on suur olelusvõitlus. Meie ühiskond on hetkel orienteeritud võidule ja konkurentsile. Seni kuni ühiskonnas domineerib uskumus, et võit on ainus, mis loeb ja tuleb teha ükskõik mida, et püsida tipus, siis pole ka loota, et vägivald iseenesest meie ümber kaob. Ununenud on **koostöö, märkamine, hoolivus ja sallivus. Need on meie lapsi ja peresid toetava võrgustiku võtmesõnadeks, anname endast parima tegutsemisel ning loodame hoolivate kaaskodanike koostöövalmidusele!**

Tartumaa noored – külade homsed sädeinimesed

Klaari Rohtla,
Kodukant Tartumaa noorte valdkonna koordinaator

See oli Eesti Külade Maapäeval Pärnumaal 2005.aasta juulis, kui esimest korda oli koos üleestiline maanoorte töörühm ja Liikumine Kodukant koos maakonna organisatsioonidega sai ülesandeks kaasata oma tegevustesse enam noori. Sellest tulenevalt on maakonnas toimunud või lähiajal kavas mitmeid huvitavaid ettevõtmisi ning üritusi.

9.–10. augustil toimus Tartumaa 2008.aasta Külade Päeva – seekord Meeksi vallas Aravu külas. Seal leidsid aktiivsed sädeinimesed aruteludes, et noori köidab eelkõige positiivsus ning lapsepõlvest saadud toredad kogemused ühisüritustel (talgud jms). Need ehk esmapilgul tüütudki tegevused kogukonna heaks, kujundavad nooruki harjumusi vabatahtlikuks tööks ja üldist maailmapilti enam, kui ükskõik milline hilisem jõupingutus nende kaasamiseks.

Kodukant Tartumaa koondas 2006. aastal külaseltside juures tegutsevad aktiivsed noored, et koos arutleda, mida nad ise oma kodukohas teha võiksid. Seitse noort osales Liikumise Kodukant üle-eestilisel koolitusel, mis innustas midagi põnevat välja mõtlema ja ära tegema. Raisi Pärna Vorbusest korraldas koos kaaslastega kooliprii peo. Konguta noorteühendus MADNEX aga korraldab lausa mitmendat aastat oma moeshow'd. Rõngu noored Mariann Laineste ja Paula Saaremäe löövad aktiivselt kaasa kooli ja piirkonna kultuuriüritustel. Luunja valla noormees Madis Kerner on aga Kodukant Tartumaa üheks kontaktisikuks rahvusvahelises koostööprojekti Rootsli väliseestlaste kogukonnaga.

Kodukant Tartumaa kindlasti ei jää loorberitele puhkama, vaid kavandab ka uueks aastaks mitmeid ettevõtmisi nii enda projektide raames, kui ka koostööna teiste ühendustega. Üheks suuremaks ja olulisemaks on Kodanikuühiskonna Sihtkapitali

(KÜSK) rahastatud Kodukant Tartumaa projekt "Terve küla õpib", mille käigus 2009. aasta jaanuaris ja märtsis käivitub noortele mitmeid projektikirjutamise koolitusi. Nende eesmärkideks on innustada noori ise algatama uusi noorteprojekte ja ühistegevust. Lisaks on noored kaasatud ka rahvusvahelisse koostöösse. Selle raames viib Kodukant Tartumaa noored tutvuma Rootsi väliseestlastega Koitjärvel, et üheskoos genereerida uusi toredaid ideid külaelu edendamiseks ja eesti keele säilitamiseks võõrsil.

Sarnaste ettevõtmiste dubleerimise vältimiseks on alustatud koostööd ka teiste noorte ettevõtlikkuse arendamisega tegevate organisatsioonidega. Vastavalt vajadusele käib koos ümarlaud, kuhu kuulub üle 20 Tartumaa organisatsiooni, seal hulgas ka Tartu linna- ja maavalitsuse esindajad, Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Noortekogu, Anne Noortekeskus ja teised. Lisaks käivitub käesoleva aasta novembris grupimentorluse programm Tartumaal, kus MTÜ ETNA Eestimaa koostöös Kodukant Tartumaaga, ootab gruppidesse ka ettevõtlusest unistavaid keskkooli noori.

Järgmisel aasta tippsündmuseks on vaieldamatult Eesti Külade Maapäev, mis seekord toimub Tartumaal ja mille maakondlik korraldus on Kodukant Tartumaa kanda. Ka siin näeme eelkõige noori vabatahtlikena kaasa löömas. See on parim võimalus saada hindamatuid praktilisi kogemusi suurürituse korraldamisest, mida ei suuda anda parimigi teoreetiline koolitus.

Kui Sa soovid rohkem infot noortele suunatud tegevuste kohta, siis võta ühendust (E-post: klaari@kodukanttartumaa.ee.).

Tänastest ettevõtlikest koolilastest kasvavad külade homsed sädeinimesed, kes omakorda hoiavad sädet elavana, jagades seda oma lastele. Ainult nii jääbki kestma elujõuline küla.

XII matkamäng Kavilda 2008

Ülle Närska,
KT Tartu ringkonna vanem, rühmajuht

27.–28.09.2008 toimus Tartumaa XII kodutütarde ja noorkotkaste matkamäng Kavilda 2008. Osalejaid oli 100 ringis, 26 võistkonda, s.h. ka külalisvõistkonnad Valgast ja Põlvast.

Matkarajal, mis oli 22 kilomeetrit, jagus põnevust ja üllatusi. Seekord olid sihtgrupiks 9–13-aastased organisatsiooni liikmed ja kandidaadid. Kontrollpunktide valikul lähtuti KT-NK järgunõuetest. Start koos matkaks vajaliku inventari kontrolliga anti Vellaverest kl. 9.00. Maastikukaardi ja legendi abil leiti kiiresti esimene kontrollpunkt takistusriba. Võistkonnaliikmed pidid läbima märgistatud raja ükshaaval – roomates, läbi pugedes ja tasakaalu hoides. Teises punktis oli vaja piiratud maa-alalt peidetud esemeid otsida. Omavahel mitte suheldes tuli minuti jooksul esemeid märgata ja hiljem neid nimetada. Kolmas kontrollpunkt pani proovile lindude ja loomajälgede tundmise oskuse. Järgnevalt tuli osata abistada ninaverejooksuga kannatanut. Näiliselt lihtne ülesanne külvas palju segadust, kuna sõna verejooks tekitab esmaabi rohkem õppinuil esile soovi kõiki verejooksu peatamisega seonduvaid oskusi kasutada. Kohtunikena meie endised kodutütred Merke Kal-

inin, Kristiina Pokk ja kodutütarde salgajuhtideks õppivad Kea Karja, Älis Babenko ning Kaisa Pehap

Viiendana ilmakaarte määramise kontrollpunkt. Kõik võistkonna liikmed tõmbasid loosiga ühe ilmakaare, omavahel suhtlemata pidid nad 2 minuti pärast seisma näoga saadud ilmakaare suunas.

Neljakesi paadis – Puhja poisid esmakordselt matkamängul.
Foto autor on Lauro Reino.

Väga hästi täitsid ülesande võistkond Puhja poisid (Toomas Toom, Raino-Reino Kauponen, Kaido Mürsepp ja Kevin Kroon), kes esimest korda sellisel matkal.

Lõunaks jõudsid esimesed võistkonnad söögipunktini, kus meie Jana Halvita ja Eneli Härma kooli söökla valmistatud seljankat-moosipirukat pakkusid. Lõbus matkarada jätkus. Kuna rajal olid ka postkastid, kus nuputamises ülesanded varuks – puudetundmise ristsõna, salakiri, märksõnad matkalaulu koostamiseks – siis ei pidanud ükski võistkond järgnevat õhupüssist laskmise kontrollpunkti oodates igavust tundma. Oli neid, kes esimest korda õhupüssiga märklauale pihta saada üritasid ja neid kes snaiperioskustega hiilgasid. Rada kulges piki sügisvärvitud puulehtedest külateed. Kuues kontrollpunkt pani ajud kõvasti ragisema, sest ees ootas teadmiste test – kes on KT peavanem, eesti ministrid, liiklusküsimused, mis on Kaitseliit? Tuli väga kummalisi-naljakaid vastuseid, kus muuseas pakuti, et KL on ühinenud rahvaste ühendus.

Puhja kodutütred teadmistetest lahendamas. Foto autor on Lauro Reino.

Igatahes said kohtunikud Maria Luts, Triin Kukk, Kristiina Viks ja Laura Kährik “uusi ja huvitavaid” fakte teda. Met-sast seeni leidmata läksid võistkonnad reipalt edasi. Järgmises punktis oli vaja teada, millised ja kus asuvad Kaitseliidu malevad? Ette oli antud Eesti kontuurkaart. Siingi olid omad tõmbe-

numbrid, millega rinda pista. Puhjakatest olid kohtunikeks salgajuhid Anli Härma, Kristel Vösang, Kärt Pütsep ja Aljona Treffner. Järgnevalt suundus rada ristteeni, kus oli soo ületamise punkt. Lauajuppide abil tuli meeskonnal ületada erinevaid sektoreid. Mida rohkem läbitud sektoreid, seda enam punkte. Määravaks osutus meeskonnatööoskus.

Kümnes kontrollpunktis sai näidata kalandusalaseid teadmisi. Kõigepealt tuli osata nimetada pildidel olevaid kalu, seejärel meisterdada etteantud vahenditest kalaõng.

Eelviimases punktis oli vaja objekti kaugust, eseme raskust ja teepikkust määrata. Abiks käepärased vahendid ja elukogemus.

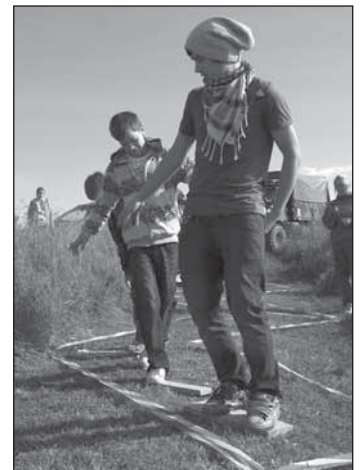
Viimases punktis pandi aja peale päästevestid selga ja sõideti kummipaadiga tiigil. Viimased võistkonnad jõudsid õhtu-öögi ajaks kl. 18.30 kooli juurde.

Osalejate tagasisidet lugedes toodi enam meeldinud punktidenäidena välja takistusriba ülesanne, kummipaadiga sõit ja õhupüssist laskmine. Kiideti maitsvat sööki ja sõbralikke kohtunikke, muidugi ka õhtust diskovõimalust. Kõik osalejad said Kaitseliidu sümboolikaga helkuri.

Puhja Gümnaasiumist oli esindatud viis võistkonda. Esimese kolme hulka ei tulnud seekord keegi, kuid seiklusrõõmu värskes õhus ja tahet noorteorganisatsioonis edasi tegutseda jätkus kõigil.

Üldvõitjaks tuli võistkond Tornaado Ülenurmest, järgnesid külalisvõistkonnad Valgast ja Põlvast.

Täname kooli sööklat, diskoreid ja kalanduspunkti abikohutunikke Helari Kährikut ja Kalev Laasi, kõiki kohtunikke ja KL Tartu maleva noorteinstruktoreid Mirjam Linki ning Martin Erstut.

Tanel Toomsalu, Denis Samoilov ja Dagmar Kaasik sood ületamas. Fotode autor on Lauro Reino.

Projekt „Tartumaa noored töötud ettevõtjaks“ on edukalt lõppenud

Piret Arusaar,

SA Tartu Ärinõuandla juhataja, projektijuht

Tartu Ärinõuandla juhtimisel on lõppenud Euroopa Sotsiaalfondi ja Tööturuameti poolt rahastatud projekt „Tartumaa noored töötud ettevõtjaks“.

Projekti sihtgrupiks olid 16–30-aastased noored töötud tartumaalased, kellel oli olemas soov ja idee ettevõtte loomiseks. Kokku osales projektis 47 inimest, kellest 14 registreeris projektiperioodi jooksul oma ettevõtte.

Projekti jooksul läbisid osalejad 15-päevalise põhjaliku ettevõtlusalase koolituse. Lisaks oli osalejatel võimalus saada põhjalikku ettevõtlusalast konsultatsiooni oma äriplaani koostamiseks ning ettevõtlusega alustamiseks.

Projekti käigus valmis kokku 37 äriplaani, millest projekti vahenditest rahastati 30 000 krooni ulatuses 11 äriplaani. Li-

saks said Tööturuameti starditoetuse abil rahastust 4 äriplaani. Projektist on välja kasvanud eriilmelised ettevõtmised, mis on seotud valgusskulptuuride valmistamisega, dekoratiivkunstiga, geenitehnoloogiaga, turismiteenuste osutamisega, metallitöödega, riideõmblusega, ehitustööde teostamisega jm.

Junist 2007 kuni augustini 2008 kestnud projekti lõppeelarveks kujunes 1,57 mln. krooni, mida rahastati 77,5% ulatuses Euroopa Sotsiaalfondist ja 22,5% ulatuses Tööturuameti vahenditest.

Tartu Ärinõuandla koostööpartneriteks projekti läbiviimisel olid OÜ First Project, OÜ Victory Trainings, OÜ Majanduskoolitus, FIE Mari Saari, OÜ Noman Konsultatsioonid jt.

SA Tartu Ärinõuandla on maakondlik arenduskeskus, mille eesmärgiks on Tartumaa konkurentsivõime tugevdamine läbi mitmekülgse nõustamis- ja arendustegevuse. Noorte ettevõtlusaktiivsuse alase arendustööga tegeleme alates 2006. a.

Tartumaa grupimentorluse programm alustab

Klaari Rohtla,
Kodukant Tartumaa juhatuse esimees

Kas Sa oled mõelnud oma elu muuta? Kas Sa ei tea, kuidas oma eluga edasi minna? Töötada palgatöölisena kella kaheksast viieni või olla ettevõtjana oma aja peremees?

Kas ma saan selle kõigega hakkama? Millised on mu võimalused? Kas alustada oma äri? Või peaks üle vaatama olemasoleva ettevõtte strateegilised suunad?

Kui sa mõtled kõigile neile ja palju teistele sarnastele küsimustele, siis tule Tartumaa esimesse grupimentorluse gruppi. Seal üheskoos arutades ja analüüsides, leiad endas need vastused, mida oled otsinud.

Tartumaal moodustakse kolm gruppi. Igasse gruppi mahub maksimaalselt 7 inimest. Seega kiirematel registreerujatel on eelised. Grupiga pole võimalik liituda programmi kestel.

Programm on suunatud eelkõige Tartumaal maaasulates elavatele naistele (samas on teretunud ka meesterahvad) ning alustab novembrist.

Oodatud on ka noored, gümnaasiumi õpilastest kuni üliõpilasteni, kes elavad Tartumaa maaasulates.

Kõigile, kellel seisavad ees muudatused, kas mõeldes oma äri loomisele, laiendamisele, lõpetamisele või hoopis millegi täiesti erineva valdkonnaga alustamisele.

Kui Sul tekkis huvi, siis anna endast teada hiljemalt 12. oktoobriks klaari@kodukanttartumaa.ee.

Grupimentorluse programmi juhib MTÜ ETNA Eestimaal koostöös Kodukant Tartumaaga. Toetab Kohaliku Omaalgatuse Programm.

Täpsem info programmi kohta: tel. 50 37 492, e-post klaari@kodukanttartumaa.ee

Sügisene sõit Ida-Virumaale

Eeva Kukk,
ekskursioonist osavõtja

Traditsiooniline Puhja valla pensionäride ekskursioon toimus 10. septembril 2008. Sõidu sihtpunkt oli Ida-Virumaa.

Ilm soosis ekskursioonist osavõtjaid – kuigi tuul oli üsna jahe, vihma igatahes ei sadanud. Bussiaknast vuhises mööda sügisest värvi võttest Eestimaaloodus.

Esimene pikem peatus oli Mäetaguse mõisas. Mõisa peahoone ja ka kõrvalhooned olid kaunilt restaureeritud. Kõik oli hoolitsetud ja puhas.

Edasi jõudsimme metsade vahelt lagedale, kus pankranniku all kohises sinakashall meri. Valaste juga oli sel aastal veerikas, lisaks vetemängule nägime joa ümbruses paljastuvat maa geo-

loogilist ajalugu.

Järgmine peatuspaik oli Toila park. Endise lossi terrassilt avaneb meeliülendav vaade merele ja Pühajõe orule. Giid mainis liigutavalt, et siinse muruplatsi all „magab“ loss.

Toila pargist sõitsime edasi Illuka mõisa. Illuka mõisas tegutseb kool. Mõisakool näis ilus, puhas, lapsesõbralik ja hubane.

Meie tore sõit läks edasi Kuremäe kloostrisse. Kloostri oli paljudes hoonetes remont ja üldine territooriumi korrastus. Muidu nagu ikka – palju lilli, vaikus ja kiriku uhke ja pühalik sära. Kloostrikülastuse ja üldse kogu ekskursiooni lõpetas Püha allika juures käimine ja vee maitsmine.

Ilusa reisi eest täname Milvi Seppa ja Puhja vallavalitsust. Tänu sõnad ka giidile ja bussijuhile.

Tänu sõnad eakatele

Siiri Rehme

Saabunud on sügis. Puud langetavad kuldseid lehti. Mihk-lipäev käsib sügistööd lõpetada. Nüüd peaks olema rohkem aega tubaseid töid teha ja kultuurisündmustest osa saada.

28. septembril korraldas Tartumaa Pensionäride Ühendus viiendat korda eakatele piduliku aktuse, mis oli pühendatud Tartumaa 2008. aasta vanaemale ja vanaisale. Aktusele järgnes kriminaallugu „Jäine mõrv“, mis oli kaasaegne ja sügava sisuga.

1. oktoobril oli Puhja valla eakatele Puhja Seltsimajas koosviibimine. Reet Linna ja Are Jaama hoolitsesid meelelahutuse eest. Mõnus oli keha kinnitada ja jalga keerutada elava muusika saatel.

Oleme tänulikud vallavalitsusele, kes hoolib oma valla eakatest inimestest. Lahe on ju nõnda etendustel käia, kui buss viib sihtkohta ja toob tagasi koju. Täname Tartumaa Pensionäride Ühenduse esinaist Ilme Rajalod ürituste organiseerimise eest!

Reet Linna ja Are Jaama.

Palju õnne ja tervist Sulle, 104-aastane Minna Puidak!

Marje Norman,
Puhja Maanaiste Seltsi liige

Puhja Maanaiste Seltsil on alates 06. oktoobrist 2008 juba 104-aastane auliige – proua Minna Puidak. Käisin seltsi esindajana auväärt vanaproual sünnipäeval Pärstis, tema tütre Eve kodus. Viisin talle maanaiste poolt lillekimbu, kommikarbi ning õnnitluskaardi, mida ta prillide ja luubi abil ise luges.

Minnal oli hea meel, ta tänas veekalkvel silmadega meespõdamise eest kõiki maanaisi ning soovis: „Töötägu nad ikka eesti rahva heaks. Kaunistägu oma kodu- sid nagu meie püüdsime omal ajal, aga meid ei lastud tol ajal. Et kõik nad hoiaks oma kodud korras ja oleks eeskujuks kogu Puhjale, nii nagu oli 1940ndate aastateni.“

Minna oli väga jutukas ning rääkis palju huvitavaid lugusid oma elust ja perest. Kahtlemata on Puhja elu-olu talle südame- lähedane. Puhja valla Tiiru talu on ta sünnikodu. Tema ema oli töökas, jutukas, ilu- ja laululembene naine. Nende koduaias kasvasid pruudisõled ja öölevkoid, mida külarahvas nuusutas käis. Ema otsis ikka aia tarvis uusi ja huvitavaid taimi. Isa oli tagasihoidlik, vähese kooliharidusega, elutark mees (past- laid polnud, et kooli minna). Oli vallakohtunik. Kuid isa kindel eesmärk oli koolitada oma lapsi iga hinna eest.

Minnast sai kooliõpetaja Puhja koolis, õpetas ta seal lastele käsitööd, kangakudumist ja söögitegemist. Oli Naiskodukaitse juht ning pälvis selle tegevuse eest toonase Eesti Vabariigi pre- sidendi tunnustuse – aumärgi, mis tal selgi sünnipäeval kenasti rinnas oli. Tema abikaasa Valter Puidak oli Puhja kooli juha- taja. Puidakute pere oli lugupeetud ning edumeelne, kultuuri- lembene ning karskusliikumise propageerija.

Küll aga oli poliitiline olukord keeruline ning sundis pere kodukohast lahkuma Meerile ning sealt edasi Juuru - Maidlas- se, kus Valter Puidak oli lastekodu juhataja ning Minna kasva- taja. Minna oli ka ühe aasta juhataja ametis. Pikk, ilus, keeru- line ja samas lihtne elu, mis ainult imetlust pälvib. Veel tänagi

104-aastane sünnipäevalaps.
Foto autor Marje Norman.

muretseb Minna, et Eestis ei ole õigeid poliitikamehi ja -naisi. Minna ise aga muretseb Eesti pärast ja räägib pisarsilmil: „Teeb meele kurvaks kui ma kuulen või mõtlen neid Mihkel Veske sõnu:

*„Päike, oh õnnista eesti rahvast!
Kaob kord eestlaste keelekõla,
ära siis Sinagi tõuse ja el!“*

Minna soovis veel kogu Puhja rahvale: „Oleks Puhja rahval ikka õnne ja et oleks tööd. Sest ega praegusajal sellega igäüks uhkustada ei saa. Sooviksin, et nad oleksid ikka kained, nii nagu tol ajal. Tol ajal Puhja poodides viina ei müüdüd. Ei tea küll tollest ajast ühtegi perekonda, et seal oleksid joodikud.“

Aitäh Minna tütrele Evele, poegadele Enn-Tootsile ja Prii- dule meie vastuvõtmise eest! Oli armas sünnipäevapidu imelise Minna seltsis, kes ütles, et kuni 100 aastani polnud viga, aga see viimane aasta on kõige raskem olnud. Kuid Minna ütleb, et elus on kõik ette nähtud.

Mis siis ikka, soovime Minnale palju ilusaid päevi ja oleme rõõmsad, et meil on selline imetlusväärne auliige ja eeskuju.

ULILA KESKUS TEATAB

Reedel, 10. oktoobril kell 17.00 laste filmiõhtu.
Reedel, 17. oktoobril kell 20.00 noortedisko.
Laupäeval, 18. oktoobril algusega 15.00 lastedisko.
Teisipäeval, 21. oktoobril teatrikülastus, Vana Baskini Teatri külalissetendus „Publikule keelatud“
Teisipäeval, 21. oktoobril Tartu Mänguasjamuuseumi külastamine.
Taas alustab **kokandusing**, juhendajaks Ere Sepp.
Uutel huvilistel palun anda endast märku hiljemalt 19. oktoobriks, sest kohtade arv on piiratud. Täpsem info kristina@puhja.ee või telefonil 55542025.

Ulila Keskus avatud:

T–R 10.00–20.00 (lõuna 13.00–15.00)
L 14.00–20.00
P, E suletud

PUHJA SELTSIMAJAS

reedel, 24. oktoobril kell 21
Õhtu RAIMO AASA & ansambliga VANKER
Lauad ettetellimisel.
Osamaks, à 100.- kr., tasuda hiljemalt 20. oktoobriks seltsimajja või „Piilu“ baari.
OOTAME ROHKET OSAVÕTTU!

pühapäeval, 09. novembril kell 11. 00

MALEVÕISTLUS

Info ja registreerimine tel. 55 57 27 53

Hoia oma süda terve

Tervise Arengu Instituut

Südamehaigused on Eestis esmane surma põhjus – aastas sureb südame- ja veresoonekonna haigustesse 10 000–12 000 inimest. Vale elustiili tõttu haigestuvad inimesed Eestis südamehaigustesse sageli juba keskeas. Südamehaiguste puhul esineb ka teatud perekondlik eelsoodumus, kuid eelkõige on südamega seotud probleemid seotud otseselt inimese elustiiliga.

28. septembril tähistatakse kogu maailmas südamepäeva (www.worldheartday.com), mille teema on tänavu “Kas Sina oled oma ohust teadlik?”

Südamehaiguste peamised riskifaktorid on kõrge vererõhk ja vere liiga kõrge kolesteroolitase, suitsetamine, liigne kehakaal, stress ja diabeet. Riskifaktorite vältimiseks on oluline liikuda, tervislikult toituda, loobuda suitsetamisest, piirata alkoholitarbimist ning püüda vältida stressi.

Kehaliselt aktiivsete inimeste risk haigestuda südame isheemiatõppe on pea 50% võrra väiksem kui neil, kes liikuda ei armasta.

- Liikuda tuleks vähemalt 5 päeval nädalas vähemalt 30 minutit päevas, nii et nahk läheks soojaks ja hakkaks kergelt higistama.
- Väga kasulik on jala käia. Tee vähemalt 9000 sammu päevas koos argitoimetustega ja saad vajaliku kehalise koormuse.
- Südamele on kasulik aeroobne treening nagu jalgrattasõit, kiire kõnd, tantsimine, suusatamine, ujumine jms (mitte jõuharjutused).
- Alusta väikestest asjadest: kasuta lifti asemel treppe, jaluta selle asemel, et sõita bussi või autoga jms. Leia endale hea kaaslane, kellega koos liikumine harjumuseks muuta.

Väga oluline on toituda tervislikult: soola vähendamine toidus vähendab südamehaiguste riski 25% võrra. Südamesõbralik toit vähendab vere kolesteroolisisaldust ning hoiab vererõhu ja kehakaalu normis

- Süüa tuleks vähemalt 5 portsjonit värsket või ka töödeldud puu- ja köögivilja päevas (1 portsjon on umbes 100 g). Arvesse ei lähe kartulid oma kõrge täiendavalt rasvasisalduse tõttu.
- Söö vähem soola, mitte üle 5 g päevas. Sool tõstab vererõhku, kahjustades artereid ja südant. Umbes 75% soolast, mida me sööme, on juba toitudes olemas. Vaata kindlasti toidupakenditelt soolasisaldust: toidu soolasisaldus on kõrge, kui toidus on soola üle 1,5 g 100 g kohta.
- Vähenda loomsete (küllastunud) ja trans-rasvhapete tarbimist. Need rasvad tõstavad vere kolesteroolisisaldust ja põhjustavad veresoonte lupjumist. Trans-rasvhappeid leidub enim hüdrogeenitud taimerasku sisaldavates toitudes,

näiteks küpsetamiseks mõeldud margariinid ja küpsetised ise. Loomsete rasvade tarbimise piiramiseks vali väherasvaseid piimatooteid, lahjat liha, väldi vorste (nt. 1 väike viiner sisaldab ca 1 tl rasva).

- Toidu valmistamisel kasuta toiduõli. Küllastumata taimsed rasvad aitavad võidelda halva kolesterooliga.
- Söö mitu korda nädalas kala. Kala sisaldab südamele kasulikke oomega-3 rasvhappeid ja D-vitamiini.
- Söö kiudaineterikast toitu. Kiudained aitavad hoida kehakaalu kontrolli all ja aitavad vähendada kolesterooli taset. Kiudaineid leidub näiteks teraviljatoodetes, kaunviljades, puu- ja köögiviljades.
- Väldi alkoholi liigset tarbimist. Rohke alkohol kahjustab südamelihast, tõstab vererõhku ja tõstab tublisti kehakaalu.

Loobu suitsetamisest, sest see põhjustab 40% südame-veresoonekonna haigustest keskeas.

Suitsetamine kiirendab veresoonte lupjumist, vähendab vere hapnikusisaldust ja suurendab vere hüübivust ja trombi ohtu.

Suitsetajate risk haigestuda südamehaigustesse on peaaegu kaks korda suurem kui mitesuitsetajatel. Kui inimene loobub suitsetamisest, väheneb juba paari aasta pärast südameataki oht, 5 aastat pärast suitsetamise mahajätmist on südamehaiguste risk mitesuitsetaja tasemel. Väldi ka suitsuses ruumis viibimist, et kaitsta end passiivse suitsetamise eest. Passiivne suitsetamine on sama kahjulik kui suitsetamine.

Väldi stressi, sest stress võib tõsta vererõhku ja põhjustab ülesöömist, suitsetamist jne. Lisaks jätab stressis inimene sageli liikumise unarusse.

Seega:

- Luba endale puhkust ja vaba aega, maga vähemalt 8 tundi ööpäevas ja õpi ütleva ”ei”
- Planeeri oma tegevusi nii, et sul on nende tegemiseks aega
- Leia endale mõnus kehaline tegevus
- Kui sa ise ei oska leida lahendust stressist vabanemiseks, küsi abi psühholoogilt või perearstilt

Süda püsib terve, kui:

- pulss rahuolekus kuni 80 lööki/min
- vererõhk alla 130/85 mm Hg
- kolesterool alla 5,0 mmol/l
- veresuhkur alla 5,5 mmol/l
- vöökohta ümbermõõt naistel alla 88 cm, meestel alla 102 cm
- kehamassiindeks 19–25 [kehamassiindeks = kaal (kg) / [pikkus (m) x pikkus (m)]

Midagi jahimeestele

Valmis Eesti esimene jahinduse arengukava

Keskkonnaministeeriumi eestvedamisel on valminud Eesti jahinduse arengukava aastateks 2008–2013, mis seab eesmärgiks liigiliselt mitmekesise ja elujõuliste ulukiasurkondade säilitamise ning optimaalse kasutamise.

Eestis esmakordselt kokku pandud jahinduse arengukava määrab ka suunad jahinduse edasiseks organisatoorseks korralduseks. „Lähtusime kava koostamisel põhimõttest, et riigile peaks jääma eelkõige jahinduspoliitika kujundamise ja järelevalve osa,” selgitas Keskkonnaministeeriumi metsaosakonna peaspetsialist Egon Niitsee. „Ülesanded, mis ei vaja riigi tasemel korraldamist, näiteks teatud ulukite küttimehahtude planeerimine, on ilmselt mõistlik üle anda ühele jahimeeste katusorganisatsioonidest, määrates täpselt selle õigused, kohustused ja rahastamisviisid.”

Eesti jahindustegevuse riiklik korraldus ja organisatsiooniline ülesehitus on püsinud alates Eesti Jahimeeste Seltsi moodustamisest 1967. aastast praktiliselt muutumatuna. See näitab, et meie jahinduse alused on huvigruppidele enam-vähem sobinud ja kindlustanud jahipidamisvõimaluse praktiliselt kõigile soovijatele, sõltumata nende sissetulekutest või ametist. „Riik toetab ka tulevikus Eesti jahinduse seniseid häid tavasid ja on huvitatud, et jahimehed oleksid koondunud hea maine ja läbi- ja juhtimisega partnerorganisatsiooni,” märkis Niitsee.

Veel jääb riigi ülesandeks ulukiasurkondade jälgimiseks ja ohjamiseks vajaliku seire korraldamine ning teadustegevuse arendamine eesmärgiga koguda jahinduslike otsuste langeta-

miseks vajalikku teavet. Jahinduse jätkusuutlikkuse huvides tuleb riigi eestvedamisel teha muudatusi nii õigusaktides kui ka organisatsioonides, et täpsustada jahimeeste ja maaomanike suhteid, järgida Euroopa Liidu seadusandlust ning Eesti arengusuundi. Näiteks tuleb anda maaomanikele senisest paremad võimalused jahinduses osalemiseks. Kavas on ka tõhustada meetmeid ulukite tekitatud suuremate kahjustuste vältimiseks.

Praegu on Eestis 310 jahipiirkonda, kus jahipidamise kasutusõigus luba antakse 10 aastaks. Arengukava koostajad soovisid säilitada väljakujunenud suuri piirkondi ja jahindusorganisatsioonidele pikaajaliste jahipiirkonna kasutusõiguse lubade andmist. „Suurte jahipiirkondadega saab kõige paremini tagada ulukiasurkondade optimaalse kasutamise ja nende looduskaitse seisukohast soodsa seisundi säilitamise,” selgitas Niitsee. „Pikaajaline jahipiirkonna kasutusõiguse luba aga võimaldab jahimeestel oma tegevust paremini kavandada.”

Eesti esimese jahinduse arengukava koostamine kestis üle kahe aasta. Keskkonnaministeerium kaasas sellesse mitmeid erinevaid huvigruppe, nt jahimeeste, looduskaitsete, maaomanike jne esindajaid. Väärtustab ju jahinduse arengukava nii looduskaitset kui ka maaelu tervikuna ning hõlmab paljusid sotsiaalseid ja majanduslikke aspekte. Kuni aastani 2013 kehtiva arengukava täitmisel koostöö erinevate huvigruppidega jätkub.

Keskkonnaminister Jaanus Tamkivi allkirjastas jahinduse arengukava septembri lõpus. Sellega saab tutvuda Keskkonnaministeeriumi koduleheküljel aadressil <http://www.envir.ee/1081276>.

2008/2009 õa. tegutsevad Puhja Gümnaasiumis ringid, koorid, õpilasorganisatsioonid, muusikaklass, projektid ja antakse välja infolehte „Koolikaja“

1. Matemaatika	L. Vihand	Muusikaklass	R. Luts, R. Kravtšenko
2. Lauluring	A. Soosaar		
3. Muusikaring	R. Luts		
4. Näitering	L. Gottlob	Õpilasorganisatsioonid	
5. Turismiring	K. Korol	Kodutütred	Ü. Närska
6. Ujumine	M. Haavandi	Noorkotkad	T. Toomla
7. Tervisekõnd	M. Haavandi	MTÜ NÜ T.O.R.E	L. Järv
8. Võrkpall, rahvastepall	A. Jõesaar	Õpilasesindus	L. Järv
9. Jalgpall, võrkpall	J. Ratt		
10. Korvpall	K. Karja		
11. Meisterdamine poistele	U. Markus	Keskkonnaprojekt	M. Karja
12. Meisterdamisklubi	Naisselts	Tervisenõukogu	Ü. Närska
Mudilaskoor	A. Soosaar		
Lastekoor	R. Luts	Infoleht „Koolikaja“	R. Lepik
Poistekoor	R. Luts		

Spordist Puhjas

Jaak Ratt, treener

Tartumaa koolinoorte meistrivõistlustelt rahvaliiga jalgpallis kolmas koht Puhja Gümnaasiumi meeskondadele nii põhikooli kui ka gümnaasiumi vanuseastmes.

Gümnaasiumi vanuseastmes osales neli meeskonda. Mängiti 2x15 minutit. Turniiri võitja Nõo Reaalgümnaasiumi I võistkond tegi meie võistkonnale kohe esimesel poolajal selgeks, mis tähendab järjekindel, pea igaõhtune treenimine. Kiirelt löödi meile kaks väga ilusat väravat. Meie meeskond ei pidanud algselt kokkulepitud mänguplaanist kinni. Selle asemel, et tagada kontroll oma väljakupoolel, lasti vastasel palle kergelt mängida oma kaitse selja taha, tänu millele sai vastane pidevalt tekitada meie väravaesisel väravaohtlikke olukordi. Teisel poolajal saime kaitse küll paremini tegutsema, kuid rünnakul mängiti liiga lühikeste söötudega, ei mängitud sööte pikemale läbijooksule, ei suudetud õigeaegselt lüüa väravale tugevaid pommlööke. Lõpptulemus 0:5. Ka teises mängus Nõo Reaalgümnaasiumi II võistkonna vastu sumbusid meie võistkonna rünnakud samadel põhjustel, nagu eelmises mänguski, vastaste kaitsele. Tulemuseks 0:2 kaotus.

Kohtumine Ülenurme meeskonnaga pidi selgitama kolmanda koha võitja. Mängu võitis Puhja Gümnaasiumi võistkond tulemusega 2:0. Mõlemad väravad lõi M. Järvet. Kolmas koht andis võimaluse taotleda edasipääsu ka vabariiklikule finaalturniirile.

8.–9. klasside vanuserühmas osales kolm võistkonda. Mängiti omavahel läbi kaks korda. Mänguajaga 2x10 minutit. Mõlemad mängud Kambja võistkonna vastu jäid 0:0 viiki. Kui esimene mäng oli enam vähem mõlemapoolselt võrdne, siis teises mängus olid Puhja poisid

lausa ebaõnne „sõdurid“. Mitmed pallid raksatasid vastase värava latti ja posti ja need mis n.ö. värava raamidesse löödi tõrjus ära Kambja väravavaht, kes tunnistati ka turniiri parimaks väravavahiks. Ka esimene mäng Ülenurme võistkonnaga

jäi viiki tulemusega 0:0. Loosi tahtel pidime Ülenurmega kohtumised mängima kohe peale mängu Kambja meeskonnaga. Mõlemad vastasmeeskonnad olid meie meeskonnaga võrreldes pikad ja jõulised. Lisaks oli Ülenurme ründekolmik ka väga tehniline. Raske oli meie lühikestel mängijatel võita keskväljal kõrgeid palle. Kohtumises teises mängus Ülenurmega õnnestus vastasel kohe meile värav lüüa. Mäng jätkus mõlemapoolsete võimalustega. Ka selles mängus oli kahel korral väravapost takistuseks, et meie võistkond suutnuks väravat lüüa. 0:3 kaotus jättis meie meeskonna kolmandale kohale. Sellele vaatamata mängis meie meeskond väga head tehnilist mängu. Eriti on suve jooksul arenenud meie võistkonna nooremad mängijad. Kaitstes Taisto Lainevoole ja Riho Männiste. Ründes Denis Samoilov. Meeskonnas mängisid veel K. Kangro, R. Tohu, S. Helimets, D. Kaasik, R. Reinhold, M. Menšikov, E. Vorobjovski. Meie meeskonna parimaks mängijaks tunnistati Kristo Kangro.

Puhja Gümnaasiumi võistkonnas mängisid M. Tamm, N. Konovalov, M. Järvet, O. Järvala, A. Lemberg, M. Kangro, K. Siimer, J. Samoilov, P. Pokk, P. Sonn.

Tartumaa Tervisetuba koondab maakonna terviseaktiivi

Lea Saul,

Tartu Maavalitsus, Sotsiaal- ja tervishoiuosakond,
terviseedenduse peaspetsialist

Üle poolesaja tervislikku eluviisi väärtustava tartumaalase kogunes 18.–19. augustil Võrumaal asuvasse Uhtjärve Ürgoru Nõiariiki. Teoks sai esimene Tartumaa terviseaktiivi energia-laager.

Pidulik avatseremoonia toimus mõningase hilinemisega, sest tellitud ühistransport vedas alt. Õnneks aitas GoBus korraldajad hädast välja.

Laagrile kohaselt heisati laagrilipp.

Terviselaaгри kuulutas avatuks Tartu maavanem Esta Tamm.

Tartu maakonna terviseaktiivi kokkusaamise peateemaks

oli **Terve ja Turvaline Tartumaa.**

Kahe toimeka päeva sisse mahtusid seminar Terve ja Turvalise Tartumaa strateegia lähtepunktidest, tutvumine turvalise kogukonna programmi kogemustega Eestis ja piiri taga, mõtetalgud töögruppides ning tervist toetavad tegevused. Lektor Anu Kasmel, esimese eestikeelse terviseedenduse käsiraamatu autor, võrdles eestlaste tervisenäitajaid teiste EL liikmesriikide elanikega. Masendav on kuulata tervise valdkonda puudutavat statistikat, kus oleme vigastus- ja mürgistussuremuste näitajatega maailma esikümnes.

Parem ei ole olukord ka meie südame-veresoonkonnahai-guste, vähktõbe põdejate kui ka sõltuvusainete tarbijate ning HIV positiivsete arvuliste näitajate poolest. Pidime tunnistama, et Eesti on häbiväärses tagareas rahvastiku keskmise eluea näitajate alusel.

Kuidas muuta olukorda Tartumaal?

Üle poolesaja erineva ametiasutuse esindaja ja erialaspetsialistiga arutati kahe päeva jooksul läbi, mida me tahame saada ja miks ning kuidas seda saavutada.

Terve ja Turvaline Tartumaa!? Kas on see utoopia? Peeti ajurünnakuid ja tehti grupitöid.

Tartumaa Ühendatud Tervisenõukogu liikmed arutasid tegevuse koordineerimise vajaduse üle. Siiani on valdkonniti ennetustegevusega tegeletud. Lõuna-Eesti Päästkeskuse direktor Margo Klaos tõdes, et seni on Tartumaa jätnud oma ressursid kasutamata. Klaose sõnul hakkavad asjad kulgema siis, kui kohalikud omavalitsused ise oma territooriumil hakkavad probleeme nägema ja vajadusi kaardistama.

Terviseauditist Jõgevamaa omavalitsustes töi näiteid Eha Anslan.

Tervisenõukogu ja traumaennetusmeeskonna liikmed arutasid koostöövõimaluste üle ja kuulasid ülevaadet ennetustegevusest Päästeametis ja Maanteeametis.

Koolide ja lasteaedade esindajad moodustasid omaette töögrupid. Koolide töögruppi juhtis Siivi Hansen Tervise Arengu Instituudist. Ühiselt kinnitasid Tartumaa koolide esindajad, et tähtis on käivitada koostöövõrgustik ja leida koordinaator selle vedamiseks. Võrgustik on oluline info liikumiseks. Oluliseks peeti ka kogemuste vahetamist ja ühisürituste läbiviimist maakonnas nii lastele kui ka õpetajatele. **Koos on kergem mägesid nihutada!** Nii leidsid 17 Tartumaa erinevate koolide esindajat.

Lasteaedade töögrupi moderaatoriks oli Liana Värava Tervise Arengu Instituudist. Grupitöö kokkuvõtteks pandi kirja märksõnad: kaardistada vajadused, luua ühine visioon, käivitada koostöö, vahetada kogemusi, koostada ühine tegevuskava, leida lisaressursse ning kaasata uusi tegijaid terviseedendusse. **Igale lapsele vanavanemad!** Lühike visioon, mis jäi kõlama üksmeelsest kokkuvõttest, mille koostamisel osales 15 lasteaedade esindajat.

Anu Kasmel töi näiteid rahvusvahelisel tasandil ja ka Eestis seni juba 10.aasta jooksul terviseedenduse vallas toimunut. Koos arutati läbi visioon turvalisest kodukandist. Positiivseid emotsioone said osalejad hea praktika näidetest, mida Tartumaal mitte vähe ei leidu. Oma kooli pikaajalistest tegemistest rääkis Puhja Gümnaasiumi inimeseõpetuse õpetaja ja naeruteraapia koolitaja Ülle Närska. Positiivseid näiteid jagasid veel Valguta Lasteaed-Algkooli, Vara Põhikooli, Rõngu ja Ilmatsalu lasteaedade esindajad. Tervisedendavate Linnade Liitu kuuluva Elva linna tegevusi tutvustas linnaarst Ülle-Reet Raadi ning kooli tegemistest kõneles kooliarst ja perearst Signe Ustav.

Selles, et eestvedajad, kes ennast aastaringselt panustavad teiste kaasamisele, vajavad ka ise lisaenergia laadimist ei tohiks küll keegi kahelda. Uhtjärvel ammutati seda mitmel erineval moel.

Olgu see siis mõttekaaslase õlg-õlatunne või põnevaid elamusi pakkuv Nõiariik ise. Võisteldi luuaviskamises, testiti teadmisi meeskonnatöös ning vastupidavust taime- ja kanuumatkadel.

Tartumaa Terviseaktiivi energialaagris osalesid Tartu maa- vanem Esta Tamm, Tartumaa Tervisenõukogu ja traumaennetusmeeskonna liikmed, kuhu kuuluvad Tartu Maavalitsuse, Tartumaa Omavalitsuste Liidu, Elva Linnavalitsuse, Elva Haigla, Tartu Ülikooli Kliinikumi, Eesti Haigekassa, Tartu Ülikooli, Lõuna Politseiprefektuuri, Tartumaa Spordiliidu, Lõuna-Eesti Päästkeskuse, Tartu Teedevalitsuse, koolide, lasteaedade ja kodanikuühiskonna esindajad.

Tegevusi aitasid läbi viia Tervise Arengu Instituudi spetsialistid.

Tänu kõigile osalejatele, kes andsid panuse energialaagri kordaminekuks!

Täname ka Uhtjärve Ürgoru Nõiariigi toredat ja sõbralikku peret meeldiva vastuvõtu eest!

Kokkuvõtteks tahan kirjutada terviseedenduse teooria ja praktika käsiraamatu autorite Anu Kasmeli ja Andus Lipandi sõnadega: Terviseedenduse valdkonna juurutamine nõuab suuri jõupingutusi, milleks on vahel vaja isegi erakordseid meetmeid, nagu näiteks nagu vee peal jooksmine, et saavutada ühiskonna tervisttoetavaid muutusi. Kui aga start on hoogne, siis peaks ka lend olema tulemuslik! Terviseedenduse start Tartumaal on antud...

Terviselagri läbiviimist toetasid Tervise Arengu Instituut ja Eesti Haigekassa.

Tartumaa terviseaktiivi esimest kokkusaamist jäi meenutama ühispilt.

Mis juhtus Võrtsjärve konstaablipiirkonnas?

Alik Säde, juhtivkonstaabel

Puhja

13.09.2009 öösel märkas politseipatrull Räämsi küla bussijaamaas kahte tütarlast. Selgus, et neid on 13 aastased ja alkoholijoobes. Neiud toimetati koju vanemate hoole alla. Asjaolude täpsel selgitamisel ilmnes, et suurem seltskond noori tarbis alkoholiseid jooke. Ülejäänud alaealised on välja selgitatud ja teatatud juhtumist nende vanematele.

13.09.2008 öösel peeti Puhja–Räämsi teel kinni sõiduauto VW Passat, mida juhtis joores, juhtimisõigusega Aleksandr (1985). Sõidukis olevate isikute suhtes tekkis kahtlus, et nad võivad olla tarbinud peale alkoholi ka narkootikume. Praeguseks on selgunud, et sõidukijuht Aleksandr oli peale alkoholi ka veel narkootikume tarbinud. Sõidukis viibinud Sergei (1986), Valeri (1985) ja Dmitri (1987) olid narkojoobes. Noormehed olid tarvitanud ecstasyt, amfetamiini, metamfetamiini, kanepit ja opiaate. Kuid sellega polnud asi veel lõppenud. Lisaks sellele avastas politsei Aleksandri jope taskust seitse rohelist värvi tabletti ja sõiduki läbivaatusel avastati kilekott milles oli roheline taimse päritoluga puru. Narkootikumide omamise ja tarbimise eest ootab asjaosalist rahatrahvi kuni 12000 krooni või arest. Sõidukijuhi suhtes alustati kriminaalmenetlust, kuna joores autojuhtimine leidis aset juba teist korda käesoleva aasta jooksul.

Konguta

07.09.2008 kasutas Viktor (1953) Konguta vallas avalikus kohas ebatsensuurseid sõnu, sõimu, rikkudes sellega avalikkuskorda. Koostati väärteprotokoll.

Rannu

08.09.2008 tegid Rannu poisid plastpudelil abil „pomme“. Alustati väärtemenetlust. Politsei hoiatab, et keemiliste ainete pudelite kasutamine paugutamisel on väga ohtlik. Süütuna näiv nali on tekitanud paljudele raskeid vigastusi.

01.08.2008 avastati, et Rannu vallas, Emajõesel on varastatud kalapüügimõrrad. Vargusega tekitati kahju 20000 krooni. Alustati kriminaalmenetlust.

03.08.2008 öösel rikkus Tanel (1981) Rannu alevikus kodurahu ja avalikkuskorda. Alustati väärtemenetlust.

02.08.2008 hommikul avastati Neemisküla külas sissemurdmine EELK Rannu Püha Martini kogudusele kuuluvasse kuuri ja varastatud kogudusele kuuluv murutraktor Jonsered väärtusega 27 700 krooni ja murutrimmer Oleo-Mac väärtusega 6600 krooni. Alustati kriminaalmenetlust.

25.07.2008 rikkus Kaido (1984) Rannu vallas avalikkuskorda ning majaanike rahu. Alustati väärtemenetlust.

14.07.2008 varastati Tartumaal Rannu vallas kollane koos Yamaha mootoriga maksumus kokku 55 000 krooni. Paat koos Edastatud patrullidele. Paat koos treileriga leiti hiljem ülesse.

Alustati kriminaalmenetlust

06.07.2007 Tartumaal Rannu alevikus trepikojast läks kaduma musta värvi jalgratas CL Legend maksumusega 4790 krooni. Alustati kriminaalmenetlust.

06.07.2008 süüdati Rannu Keskkooli territooriumil kaks 660 liitrist jäätmehutit, mis hävisid täielikult. Kahju 3752 krooni. Alustati väärtemenetlust.

28.06.2008 a. juhtis Andres sünd 1973. a. mopeedi alkoholijoobes. Koostati väärteprotokoll. Joores olekus jalgratta ja mopeedi juhtimine toob kaasa kuni 6000-kroonise trahvi. Politsei karistab joores juhte karmilt.

21.06.2008 a. solvas Jürgen sünd 1987. a. Tartumaal Rannu vallas asuva Trepimäe puhkemaja juures ametikohustusi täitvat Lõuna Politseiprefektuuri politseiametniku sõimates neid ebatsensuursete sõnadega. Alustati kriminaalmenetlust.

Võrtsjärve konstaablipiirkonna konstaablite telefonid ja e-mailiaadressid.

Alik Säde,
53307118, 5189717, alik.sade@louna.pol.ee

Jaanus Tera,
53307119, jaanus.tere@louna.pol.ee

Janek Lepik,
53307117, janek.lepik@louna.pol.ee

Tiit Treial,
53307121, tiit.treial@louna.pol.ee

Teadmiseks Puhja Valla Lehe lugejale ja võimalikule kaasautorile

*Päivi Märjamaa,
Puhja Valla Lehe toimetaja*

Informatsiooni Puhja Valla Lehe koostamise, trükkimise ja postkastidesse laekumise kohta ajendas kirjutama mitmesugused küsimused lehe koostamise ja illumise aja kohta.

Puhja Valla Leht on selline infoleht, mis ilmub üks kord kuus, üheteistkümnel korral aastas.

Lugude kirjutajateks ja kuulutuste, teadete koostajateks on Puhja valla inimesed ning vallaga tööalaselt, majanduslikult või emotsionaalselt seotud inimesed. Mingisuguseid ametialaseid, vanuselisi ja soolisi piiranguid autoritele

ei ole kehtestatud.

Et leht saaks üldse ilmuda, tuleb kokku koguda ajalehe jaoks sobiv materjal, lugude laekumise tähtajaks on praeguse toimetaja tööajal kujunenud kuu esimene kuupäev.

Olenevalt juttude-teadete rohkusest läheb oma aeg toimetamisele, kogu laekunud materjal toimetatakse ja vajadusel lühendatakse, korrigeeritakse ajalehele sobivaks, mõtet muutmata. Lisaks võtab ajaliselt umbes kolm tööpäeva endale ka trükkikoda, kus meie ajaleht trükitakse.

Viimased kaks aastat on ajalehe postkastidesse kandmine planeeritud iga kuu **kümnendaks kuupäevaks**. Väikesed kõrvalekalded sellest kuupäevast ette- või

tahapoole sõltuvad kirjutajate tähtaegadest kinnipidamisest, nädalapäevade sobivusest ajalehe postkastidesse toomiseks (laupäeviti ja pühapäeviti kannet ei toimu) ja veel mõnest pisiasjast.

Kui keegi tunneb, et sooviks osaleda oma valla lehe tegemisel ja kajastada selliseid sündmuseid, elamusi ja teateid, mis peaksid huvi pakkuma laiemale lugejaskonnale, saab kirjutisi saata aadressil toimetaja@puhja.ee. Ka käsikirjalisel on võimalik informatsiooni edastada, sellisel juhul tuleks kirjatükk anda hoiule vallamajja, märksõnaga "Toimetaja".

Oodatud on kõik huvitavad ideed, ettepanekud, mõtted lehe huvitavamaks ning informatiivsemaks muutmiseks.

Oktoobrikuu õnnesoovid

SALME NORMANN
ANASTASIA PERSIDSKAJA

OLGA KORBERG
MARIA LAOS
HELGI KARU
ELFRIDE JÄGER
AKSEL ARST

Valla uued kodanikud

Reelika Altmäe ja Taivo Kähara
08. septembril 2008 sündis tütar
LIDIA KRISTINA

Maria Lakka ja Einari Jõe
28. septembril 2008 sündis poeg
KARL-KEVIN

MÄLESTAME

LAIN KIVILO	surn 15.09.2008
EVOLD LAAS	surn 15.09.2008
MALLE PERSIDSKI	surn 22.09.2008
AMANDA JÄNES	surn 26.09.2008

PUHJA VALD KUULUTAB VÄLJA FOTOKONKURSI

Konkursi eesmärgiks on kajastada erinevatest vaatenurkadest koduvalla loodust, toimunud sündmusi, inimesi ja elu-olu. Konkursi jooksul laekunud fotosid kasutatakse valla trükiste illustreerimiseks, vastava tasemega fotode laekumisel korraldatakse fotonäitus. Parimate fotode autorid saavad rahalised preemiad.

Konkursi tingimused:

1. Konkursist võivad osa võtta kõik amatöör- ja kutselised fotograafid.
2. Konkursile võib esitada fotosid, mis on tehtud 2007. aasta 1. novembrist kuni 2008. aasta 1. novembrini. Üks autor võib esitada kuni 5 fotot.
3. Konkursi võitjad kuulutatakse välja novembrikuu vallalehes.

Tehnilist:

Fotosid võib esitada nii paberfotona kui ka digitaalselt. Paberfoto puhul peab foto lühema külje mõõt olema vähemalt 15 cm. Digitaalselt esitatud foto peab olema suurusega vähemalt 2500x1900 pikslit, ehk siis pildistatud ca 5 megapikselse resolutsiooniga aparaadiga. Fotosid saab saata Puhja valla ajalehe toimetajale, Puhja Seltsimajale ja vallavalitsusele kuid võib ka tuua Puhja vallavalitsusse kuni 1. novembrini 2008.

HEA SPORDIHUVILINE!

Puhja Sulgpalliklubi ootab **sulgpallimängust** huvitatuid kolmapäeviti ja reedeti kell 20.00 Puhja Gümnaasiumi võimlasse treeningtundidesse.
Lisainfo telefonil 58 0911 56 Lembit Lätt

Jaanus Variksaar langetab teenustööna **ohtlikke puid ja oksid**.

Registreeruda sügiseks tööpäevaks 15. oktoobriks
55 54 06 12.

14. oktoobril 2008 kell 10.00–16.00 toimub Puhja Seltsimaja kangakudumise ruumis (sissepääs pargi poolt II korrusele) **KÄSITÖÖ NÄITUSMÜÜK**
Tulge uudistama. Käsitöötegitajatel on võimalus oma käsitööd näidata ja ka müüa
Puhja Maanaiste Selts

MOBIILNE SILMAKLIINIK tuleb 11.10.2008 Ulilasse, Mõisanurme ja Puhja.

Silmabuss pargi Ulilas Tervisekeskuse juures, Mõisanurmes teeristil Mõisanurmest Puhja poole ning Puhjas kaupluse juures.

Elanikele on mobiilse silmakliiniku reklaam jaotatud Eesti Posti poolt koos ajalehtedega.

Vastuvõtt on eelbroneeringute alusel.

Registreerimiseks helista telefonil 53 26 80 45

Näitus "ELAVAD ASJAD" Tartumaa Muuseumis (Pikk 2, Elva)

Muuseumisse kogutud esemed on elavad asjad, mis kannavad endas sajanditepikkusi mälestusi. Kõigil neil on oma eriline saatus. Igaühel on jutustada oma lugu.
Avatud 1. novembrini 2008 T–R 10.00–17.00, L 10.00–15.00.

PUHJA ILU- JA TERVISEKESKUS,

aadressil Nooruse 2, ootab külastajaid!

Töötab juuksur, maniküürija, kosmeetik, massöör. Lisaks saab kasutada solaariumi, infrapunasauna, valgusravilampi, massaažitooli.

Teenuste täpsem kirjeldus on antud reklaamlehtedel Nooruse 2 seinal, infotahvlitel.

Olete oodatud!

Telefon 51 56 23 ja 7331323 T–R 10–18 ja L 10–14.

PUHJA VALLA LEHT

VÄLJAANDJA: PUHJA VALLAVOLIKOGU JA VALLAVALITSUS
61301 TARTUMAA; TEL. 730 0641
TOIMETAJA: PÄIVI MÄRIAMAA, TOIMETAJA@PUHJA.EE
TRÜKITUD OÜ TARTUMAA TRÜKIKOJAS
TRÜKIARV: 1050